

ACTA ECONOMICA

Година XII, број 20 / фебруар 2014.

ISSN 1512-858X, e-ISSN 2232-738X

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

УДК: 657.372.01

DOI: 10.7251/ACE1420191S

COBISS.RS-ID: 4135960

*Душко Шњеџота¹**Дражена Вујичић Радисављевић²***Информациона моћ биланса спајања у функцији схватања значаја и примјене правила билансирања****The merger balance information power in function of understanding importance and application of the balancing rules****Резиме**

У току животног вијека, предузећа могу да доживе и промјену стања пословања. Стањусне промјене представљају начин реорганизације предузећа, а једна од њих је спајање, које има два облика: спајање са пријајањем и спајање са оснивањем. Трансакција спајања може бити и пословна комбинација уколико испуњава услов пословања.

Моћиви спајања су бројни и разноврсни, а најчешћи мотив спајања предузећа је могућност остваривања синергије. Регулаторни оквир који регулише ову област је прилично широк, разноврстан и креиран од стране различитих институција. Након спајања, важно је да се корисницима, путем финансијских извјештаја, прикажу све релевантне информације о стању предузећа након спајања, при чему је неопходно поштовање одговарајућа правила билансирања спајања предузећа.

Билансирање спајања предузећа представља врло интересантно подручје рачуноводствене праксе, јер се ради о специјалном догађају који се деси једном или ниједном у животном циклусу предузећа: који може, а и не мора

¹ Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, dusko.snjegota@efbl.org

² Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, drazena.vujicic@efbl.org

бити и пословна комбинација, те проблем примјене правила билансирања постоје још софистициранији.

Кључне ријечи: фузија, спајање, пријајање, ефекти спајања, правила билансирања, информациона моћ.

Summary

During the lifecycle, companies can experience a change of the business status. Status changes represent a way of company reorganization, and one of these changes is joining which has two forms: mergers with acquisition and mergers with establishment. Merger transaction includes business combination as well, if it meets the business conditions.

Merger motives are numerous and various, and the most common motive for mergers is the possibility of achieving synergy. The regulatory framework governing this area is quite broad, diversified and created by various institutions. After the merger, it is important to present to the users all relevant information about the company condition through the financial statements, wherein it is necessary to respect relevant balancing rules for mergers of companies.

Balancing mergers represents a very interesting area of accounting practice, because it is all about one special event which happens once or never in the company lifecycle, and which can but need not to be a business combination, so the problem of applying the balancing rules becomes even more sophisticated.

Keywords: fusion, merger, acquisition, merger effects, balancing rules, information power.

Увод

Предузећа, да би остварила различите циљеве пословања (производно-привредне, тржишне и финансијске), повезују се са другим предузећима на различите начине. Резултат повезивања и успостављања различитих односа између предузећа учесника може бити стварање пословне комбинације, али и статусне промјене спајања предузећа. Спајање представља статусну промјену у којој долази до спајања најмање два економски и правно самостална предузећа у једну економску и правну цјелину, при чему најмање једно од њих престаје да постоји. Дакле, резултат спајања је нестанак једног или више предузећа или стварање потпуно новог предузећа. Под пословном комбинацијом предузећа се у различитој литератури подразумијевају и различити односи између предузећа: од сваког облика повезивања преду-

зећа (уговори, алијансе, аквизиције), до повезивања два или више правних лица путем спајања, припајања или комбиновањем ресурса предузећа чији резултат је стварање једног извјештајног ентитета.

У наредној табели дат је преглед теорија о узроку спајања предузећа, као и мотива који леже у основи сваке од теорија.

Табела 1.

Најчешће теорије о томе шта изазива спајање и аквизиције

Теорија	Мотиви
1 Оперативна синергија Економија обима Економија оквира	Побољшање оперативне ефикасности кроз економију обима и економију оквира, односно припајањем купаца, добављача или конкурената
2 Финансијска синергија	Нижи трошкови капитала
3 Диверзификација Нови производи / постојећа тржишта Нови производи / нова тржишта Постојећи производи / нова тржишта	Повећање успјешности предузећа растом производње или тржишног удјела
4 Стратешка преоријентација Технолошке промјене Регулаторне и политичке промјене	СТИцање способности за брже прилагођавање промјенама у околини него што би било ако би се предузеће интерно развијало
5 Охолост (менаџерски понос)	СТИцаоци вјерују да је њихово вредновање стеченог предузећа тачније од тржишног
6 Куповина потцијењене активе	СТИцање имовине јефтиније него куповином или изградњом исте
7 Лоше управљање (агенцијски проблеми)	Менаџери не дјелују у најбољем интересу власника
8 Менаџерлизам	Повећавање вриједности компаније повећава се моћ и плата менаџера
9 Пореска разматрања	Коришћење оперативних губитака и пореских кредита
10 Тржишна моћ	Повећањем тржишног удјела повећава се цјеновна конкурентност
11 Погрешно процјењивање	Прецјењивање вриједности акција стицаоца од стране инвеститора потиче мерцере и аквизиције

Извор: DePamphilis, D. M. (2009). *Mergers, acquisitions, and other restructuring activities*. Academic Press advanced finance series, p. 5.

Када је ријеч о историјском развоју спајања предузећа, најбољи примјер представља америчка привреда пошто САД предњаче у увођењу иновација у финансијски систем, па тако и фузија предузећа. Једна од карактеристика историје економије САД-а у погледу интеграција, јесте да су се оне одвијале

у фазама, односно етапама (шест етапа) које прати цикличност у погледу броја и величине реализованих интеграција (Тодоровић, 2010). У Европи су се спајања развијала спорије због мање улоге тржишта капитала у односу на финансијске институције. До 80-их година прошлог вијека, интеграције у европским земљама су биле ријетке, након чега се ситуација промијенила јер долази до раста активности на берзама (Beriglof&Burkat, 2003).

Билансирање спајања на нивоу међународне рачуноводствене праксе обезбдијеђено је захтјевима у Оквиру за припрему и презентацију финансијских извјештаја, те МРС/МСФИ.

Законом о рачуноводству РС је дефинисано да прописи из области рачуноводства и ревизије подразумевају: Међународне рачуноводствене стандарде (IAS), Међународне стандарде финансијског извјештавања (IFRS), Међународне стандарде ревизије (ISA), Међународне рачуноводствене стандарде за јавни сектор (IPSAS), Кодекс етике за професионалне рачуновође и пратећа упутства, објашњења и смјернице које доноси Одбор за међународне рачуноводствене стандарде (IASB) и сва пратећа упутства, објашњења и смјернице које доноси Међународна федерација рачуновођа (IFAC) (*Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске*, 36/09). Захтјев за примјеном МСФИ од стране свих правних лица показао се као нерационалан и неодржив, а међу узроцима који су до сада онемогућавали досљедну и свеобухватну примјену су:

- релативно честе измјене тих стандарда, проузроковане промјенама глобалног пословног окружења (што се посебно односи на стандарде који обухватају правила признавања и вредновања финансијске активе),
- немогућност ажурног обезбдијеђивања превода актуелних верзија МСФИ,
- високи трошкови имплементације захтјева садржаних у појединим стандардима (попут захтјева за процјеном фер вриједности финансијске активе, висине актуарских добитака и губитака, одложених пореских средстава и обавеза, висине трошкова прибављања у пословним комбинацијама и др.) итд. (Шњегота, 2010).

Резултат примјене ових правила требао би да буде унифициран начин финансијског извјештавања, односно истинити и објективни финансијски извјештаји. Међутим, треба имати у виду да МСФИ/МРС садрже 2.330 параграфа, плус тумачења и упутства, те да у свијету постоје милиони рачуновођа и да није реално очекивати да сви знају да примјењују наведене одредбе које су понекад нејасно написане, или непримјенљиве једна са другом (Родић, 2011).

Пошто у нашој земљи значајан број предузећа спада у групу малих, односно средњих предузећа, спајање за њих представља начин укрупњавања

капитала, па се чини оправдано анализирање проблема спајања предузећа како би се сагледали најзначајнији аспекти и дефинисале критичне тачке овог процеса.

С обзиром да спајање предузећа представља екстерни модалитет раста и остваривања синергије предузећа, те да је од укупно испитаних предузећа скоро 15% учествовало у билансирању спајања (што је значајна стопа будући да се ради о специјалном догађају у животном циклусу предузећа), чини се оправданим анализирање поштовања правила билансирања у поступку спајања предузећа и испитивања да ли је информациона моћ биланса спајања довољна, односно на који начин се може повећати.

У наставку рада биће дефинисано спајање и правила која се примјењују приликом билансирања спајања, услове у којима настају спајања, односно рачуноводствена регулатива која уређује ову област. Циљ рада је да се покаже да се правила билансирања због обимности и специфичности догађаја спајања не примјењују адекватно, што утиче на информациону моћ биланса спајања који је основа за касније билансе успеха: јер уколико биланс спајања није тачан, у наредним периода ће се то одразити и на информациону моћ биланса успеха. У раду су дате извјесне препоруке за повећање исте. У истраживању полазимо од хипотезе да недовољна примјена елемената и захтјева регулаторног оквира утиче на информациону моћ биланса спајања предузећа.

Истраживање је урађено прикупљањем података, путем анкетног упитника, од професионалних рачуновођа који су учествовали у састављању биланса спајања.

1. Спајање као пословна комбинација

У току пословања предузећа могу да доживе и промјену статуса пословања. Према важећем Закон о привредним друштвима, статусне промјене представљају облик реорганизације друштва. Реорганизација друштва обухвата промјене правне форме (предузеће прелази из једне правне форме у другу, при чему наставља да послује као исто правно лице, али друге правне форме) и статусне промјене (спајање, подјела и одвајање) (*Закон о привредним друштвима*, 127/08). Статусна промјена спајање представља трансакцију у којој учествују најмање два учесника, при чему најмање једно друштво преноси цјелокупну имовину и обавезе на друго друштво, те губи правни субјективитет. У стручној литератури влада готово општа сагласност да је фузија поступак спајања (стапања) имовине најмање два (до тада) економски и правно самостална предузећа у једну економску и правну цјелину, при чему најмање једно од њих нестаје, престаје да посто-

ји (Ранковић, 1996). У стручној литератури (Ћировић, 2004; Микеревић, 2009; Шкарић и Спасић, 2012), законодавству, рачуноводственој регулативи и пракси, користе се различити термини и дефиниције за ову врсту пословне трансакције.

У стручној литератури, појам пословне комбинације обухвата свако спајање више пословних субјеката у једну јединку, свако подређивање предузећа од стране другог предузећа, пословне аранжмане (споразуме) између предузећа, сваки облик преузимања контроле неког предузећа, излагање у јавност и декомбиновање дјелова предузећа (Орсаг, 2009). Према МСФИ 3 – Пословне комбинације, пословна комбинација се дефинише као трансакција или други догађај у коме стицалац добија контролу над једним или више пословања. Трансакције које се понекад називају “истинска спајања” или “спајање једнаких” су такође пословне комбинације (МСФИ 3, 2007). Након реализације трансакције спајања предузећа, због рачуноводственог третмана важно је да се утврди да ли она представља пословну комбинацију, односно да ли испуњава услове из дефиниције предвиђене релевантним стандардом, а који захтијева да стечена имовина и преузете обавезе представљају пословање.³ У случају да трансакција представља пословање, она се рачуноводствено обухвата примјеном методе стицања,⁴ а у супротном као стицање имовине.⁵

Ако поредимо термине у нашем законодавству и америчкој литератури (DePamphilis, 2009), појам мерџер одговара статусној промјени спајања са припајањем, а термин консолидација статусној промјени спајања са оснивањем. У њемачкој литератури (Vogel & Dieter, 2002) фузија (мерџер) одговара појму спајање, те је приликом употребе термина потребно нагласити о којем облику фузије (спајања) је ријеч: спајању са припајањем или спајању са оснивањем. У оквиру међународне рачуноводствене регулативне користи се термин пословне комбинације, који обухвата и спајање са припајањем и спајање са оснивањем (Вујичић Радисављевић, 2013).

Предузећа се спајају са другим предузећима јер им тај вид повезивања омогућава остваривање бржег раста (у односу на интерни начин раста) и

³ Пословање је интегрисани скуп активности и имовине (средстава) који има своје инпуте, процесе и аутпуте који доприносе остварењу економских користи учесника у пословању.

⁴ Према ревидираном МСФИ 3 - Пословне комбинације, који се примјењује од 01.07.2009. године, назив метод куповине је промијењен у метод стицања. Метод стицања обухвата идентификовање стицаоца, одређивање датума стицања, признавање и одмјеравање стечене препознатљиве имовине, преузетих обавеза и сваког учешћа без права контроле у стеченом ентитету, и признавања и одмјеравање гудвила или добитка од повољне куповине.

⁵ Рачуноводствено евидентирање стечене имовине и обавеза се врши на начин да се износ који је плаћен од стране стицаоца распореди на појединачна стечена средства и обавезе, а на основу сразмјере фер вриједности тих елемената на датум стицања. У таквој трансакцији не постоји могућност признавања гудвила у пословним књигама стицаоца.

остваривања ефеката синергије. Предузећа која се спајају послују у оквиру различитих привредних дјелатности, па се разликују хоризонталана, вертикална и конгломерат спајања. С обзиром да финансијски извјештаји представљају важну информативну основу за пословно одлучивање корисника финансијских извјештаја, битно је да се у њима презентује информација о стању предузећа након спајања (било да се остваре или неостваре планирани ефекти).

Спајање предузећа може довести до могућности стварања монополског положаја предузећа учесника, те је стога битно да се у циљу заштите повјерљивости, конкуренције и других стејкхолдера донесу одговарајући антимонополски закони. У нашој земљи ограничавајући фактор спајања у овом смислу представља Закон о конкуренцији.

Корисници финансијских извјештаја у којима је представљено стање предузећа након спајања су бројни. У циљу доношења квалитетних пословних одлука, неопходно је да буду информисани о стању предузећа након спајања. Презентовање информација о стању предузећа подразумева поштовање одређених правила билансирања која су прилично обимна и креирана од стране различитих институција, што отежава њихову примјену. Наиме, регулаторни оквир статусне промјене спајања у БиХ чине: Закон о привредним друштвима РС, Закон о привредним друштвима ФБиХ, Закон о порезу на добит РС, Закон о порезу на добит ФБиХ, Закон о конкуренцији, Закон о регистрацији пословних субјеката у РС, Закон о регистрацији пословних субјеката у ФБиХ. Важну основу финансијског извјештавања представљају МРС/МСФИ и МСЕ, као и одређене директиве Европске уније.

2. Начела билансирања спајања

Приликом билансирања спајања предузећа потребно је примјенити одређена правила, односно начела⁶ у циљу фер презентације стања предузећа након спајања. Резултат примјене правила билансирања су формално и материјално исправни финансијски извјештаји. У наставку рада биће објашњен значај примјене одређених начела билансирања, а у истраживачком дијелу рада степен примјене истих приликом састављања биланса фузије, те ће се на основу резултата истраживања дати извјесне препоруке за побољшање информационе моћи биланса спајања у домену правила билансирања.

⁶ Настала су као резултат активности међународних професионалних институција (Међународни одбор за стандарде финансијског извјештавања, (IASB), Међународна организација комисија за хартије од вредности (IOSCO), Међународна организација професионалних организација рачуновођа (IFAC), Европска унија преко својих тијела).

Начело пошљивости. Ово начело билансирања и према измијењеном концептуалном оквиру представља једну од фундаменталних карактеристика финансијских извјештаја (Шкарић Јовановић, 2011). Примјена овог начела билансирања захтијева да је у билансу обухваћена сва имовине и обавезе посматраног предузећа. Посматрано са аспекта спајања предузећа, то би значило да се у финансијским извјештајима презентују информације на основу којих се може утврдити стање у којем се предузеће налази након завршеног спајања, односно да се може уочити да ли су и колико остварене планиране користи од спајања.

Правило истинитости. Примјена овог начела налаже да информације приказане у финансијском извјештају буду тачне. Истина је етичка категорија, те када је ријеч о билансима, истинитост се допуњава појмовима тачности, истинољубивости и сврсисходности (Ранковић, 2008). Информације су тачне ако књиговодствено стање билансних позиција одговара стварном стању по врсти и вриједности. Врста билансних позиција се утврђује пописом, а приликом вредновања стечених ставки потребно је користити концепт фер вриједности. Законом о привредним друштвима РС није прописана обавеза обављања пописа у случају да се саставља посебни рачуноводствени извјештај. Међутим, Законом о рачуноводству и ревизији прописано је да се приликом спајања спроводи попис и усклађује књиговодствено стање са стварним стањем имовине и обавеза. Вредновање елемената финансијских извјештаја, засновано на фер вриједности,⁷ има за циљ да обезбједи да њихове вриједности буду поузданије и реалније, те тако допринесу фер презентацији финансијских извјештаја (Божић, 2011). У другом дијелу рада ће бити анализирано да ли се спроводи попис и на који начин се утврђује вриједност билансних позиција.

У функцији начела истинитости је и обављање *ревизије финансијских извјештаја*. Ревизија се дефинише као испитивање финансијских извјештаја ради давања мишљења о томе да ли они објективно и истинито, по свим материјално значајним питањима, приказују стање имовине, капитала и обавеза, резултата пословања, токове готовине и промјене на властитом капиталу, у складу са Међународним рачуноводственим стандардима, односно Међународним стандардима финансијског извјештавања. (*Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске*, 36/09). Међутим ревизија фи-

⁷ Више о концепту фер вриједности погледати у First Impression: Fair value measurement, June 2011, KPMG и Шкарић Јовановић, К. (2011). Измјене у дефиницији фер вриједности и хијерајхијски нивои фер вриједности према МСФИ 13 – Мерење фер вредности. Финрар. 8, XII.

нансијских извјештаја је обавезна само за предузећа од јавног интереса.⁸ То значи да правна лица која нису предузећа од јавног интереса немају ову обавезу, а могу да одлуче да се ревизија њихових финансијских извјештаја врши у складу са одредбама овог закона. С друге стране, Законом о привредним друштвима је прописано састављање извјештаја о независној ревизији спајања свих учесника или заједнички извјештај о независној ревизији који се доставља на увид власницима предузећа прије доношења одлуке о спајању. (Закон о привредним друштвима, 127/08). Међутим не прописује се обавеза обављања ревизије финансијских извјештаја након завршеног процеса спајања. Ревизија након спајања предузећа била би веома значајна за потенцијалне инвеститоре приликом доношења пословних одлука, будући да њих првенствено интересује у каквом стању се налази предузеће након спајања, те да не могу да утичу на финансијско извјештавање у мјери у којој то може држава и управа.

Упоредивост. Да би се могао анализирати развој предузећа, важно је да презентовани подаци буду међусобно упоредиви. Међународном регулативом је прописано да се у билансу стања у циљу обезбјеђивања упоредивости уносе подаци из претходне године. Поредити исте билансне позиције има смисла када је примијењена иста основа вредновања билансних позиција и када се вриједности односе на исти период или датум финансијског извјештавања. Упорјеђивати има смисла само ако су информације једнаке, односно састављене примјеном истих правила. Спајање је догађај који се деси једном или ниједном у животу једног предузећа, те се поставља питање може ли се задовољити овај захтјев приликом састављања биланса спајања. С обзиром да трансакција спајања омогућава да се у билансу спајања признају одређене позиције које нису биле признате код предузећа учесника у спајању, те да због примјене концепта фер вриједности одређене ставке неће представљати прост збир ставки из биланса предузећа учесника, примјена овог захтијева приликом састављања биланса спајања би подразумевала: ако се ради о спајању са припајањем да се у колону у коју се уносе упоредни подаци унесу вриједности позиција стицаоца прије спајања, а ако се ради о спајању са оснивањем, да се у ову колону унесе прост збир вриједности билансних позиција предузећа учесника прије извршеног спајања.

⁸ Предузећа од јавног интереса су: а) правна лица чијим се хартијама од вриједности тргује или се врши припрема за њихово емитовање на организованом тржишту хартија од вриједности, б) банке, микрокредитна друштва, друштва за осигурање, лизинг друштва, берзе, брокерско-дилерска друштва и друге финансијске организације, в) јавна предузећа, дефинисана у складу са прописима којима се уређује пословање и управљање јавним предузећима и г) сва правна лица од посебног значаја за Републику, независно од њихове правне форме и облика организовања.

Благовременост. Важан захтјев у оквиру квалитативних карактеристика информација јесте и благовременост. Законом о привредним друштвима одређен је рок за предају пријаве за регистрацију спајања који износи 8 мјесеци. Поставља се питање: Како обезбједити благовременост финансијског извјештавања у том периоду? Наиме, у том периоду се теоретски могу активирати очекиване синергије, што отежава утврђивање стања предузећа након реализованог спајања. Законом је прописано да се настале пословне промјене могу евидентирати и код преносиоца и стицаоца (што се дефинише одлуком о спајању), те ако би постојао интерес за стањем предузећа у том року. С обзиром да постоје два извјештајна ентитета, корисник би требао саставити биланс спајања у којем ће бити приказано стање након спајања и евентуално остварене синергије.

3. Емпиријска основа истраживања

3.1. Информациона моћ биланса спајања

Финансијски извјештаји представљају најважнији информациони ресурс о стању предузећа. Информације о стању предузећа након спајања се презентују у билансу спајања. Презентовање информација подразумијева примјену одређених правила која треба да допринесу фер презентацији стања предузећа након спајања. Примјена елемената и захтјева регулаторног оквира значајна је за повећање информационе моћи финансијског извјештаја који се саставља приликом спајања предузећа. Поштовање правила билансирања у финансијским извјештајима обезбјеђује информацијама одговарајуће квалитативне карактеристике. Само биланс који располаже са таквим информацијама има одговарајућу информациону моћ.

Адекватно финансијско извјештавање је могуће успоставити уколико се:

- препознају ефекти спајања предузећа,
- уколико се врши мјерење ефеката и извјештавање заинтересованих страна о свим релевантним информацијама,
- успостави и примјењује одговарајући регулаторни оквир,
- препознају и задовоље информационе потребе корисника финансијских извјештаја.

Правила билансирања су бројна, а у оквиру истраживачког дјела рада ће бити анализирана примјена само неких од најважнијих правила приликом билансирања спајања предузећа. На основу разматрања сагледаће се начин финансијског извјештавања предузећа, те дати одговарајуће препоруке за побољшање финансијског извјештавања и повећања информационе моћи биланса спајања у Републици Српској.

3.2. Методолошки оквир анализе

Циљ истраживања јесте указивање на значај примјене правила билансирања и испитивања да ли се правила билансирања примјењују у специфичним околностима као што је спајање предузећа. За анализу смо користили податке из емпиријског истраживања на основу анкетања професионалних рачуновођа који су састављали биланс спајања.

Наиме, примјена правила билансирања омогућава добијање информација о стању предузећа које су потпуне, истините и тачне, односно које вјерно одражавају стање предузећа након спајања. Само биланс који је састављан примјеном одговарајућих правила има потребну информациону моћ, те представља моћно средство и полазну основу за пословна одлучивања.

Приликом избора узорка истраживања вођено је рачуна о компетентности испитаника. Стога су анкетиране професионалне рачуновође у неколико градова Републике Српске. Од анкетираних 196 испитаника, њих 28 је учествовало у састављању биланса спајања јер се ради о специјалном догађају који се деси једном или ниједном у животном циклусу предузећа. Од 28 испитаника који су састављали биланс спајања, њих 22 су учествовали у билансирању спајања са припајањем, а 6 билансирања са оснивањем.

3.3. Резултати истраживања

Сврха истраживања је сагледавање примјене правила билансирања спајања предузећа на информациону моћ биланса. Од укупно посматраних предузећа, 14,29% је учествовало у трансакцији спајања/припајања. Да би се правила примјењивала на потребан начин, од пресудне је важности њихово разумијевање и поштовање, посебно у ситуацијама које су специфичне и дешавају се једном или ниједном у животном циклусу предузећа.

Испитано је у којој мјери се саставља посебан рачуноводствени извјештај уз (без) обављања пописа прије спајања, да ли се ставља ревизорски извјештаја послје спајања, да ли су презентоване информације упоредиве, примјењивана основа вредновања приликом спајања, те да ли постоји благовременост у финансијском извјештавању.

Предузећа која су посматрана потврђују полазну хипотезу. Анализа предузећа обухваћених у истраживању показује:

- 42,86%, или 12 предузећа мјере ефекти спајања, а њих 11 извјештава о ефектима,
- 89,29%, или 25 предузећа су саставила посебан рачуноводствени извјештај уз обављање пописа,
- 10,71%, или 3 предузећа су саставила посебан рачуноводствени извјештај без обављања пописа,

- 60,71%, или 17 предузећа су обавила накнадну процјену средстава и обавеза према МСФИ/МРС,
- 78,57%, или 22 предузећа су приказала упоредне податке на дан 31.12.,
- 57,14%, или 16 предузећа су саставила ревизорски извјештај након спајања,
- 75%, или 12 предузећа су имала позитивно ревизорско мишљење,
- 25%, или 4 предузећа су имала мишљење са резервом.

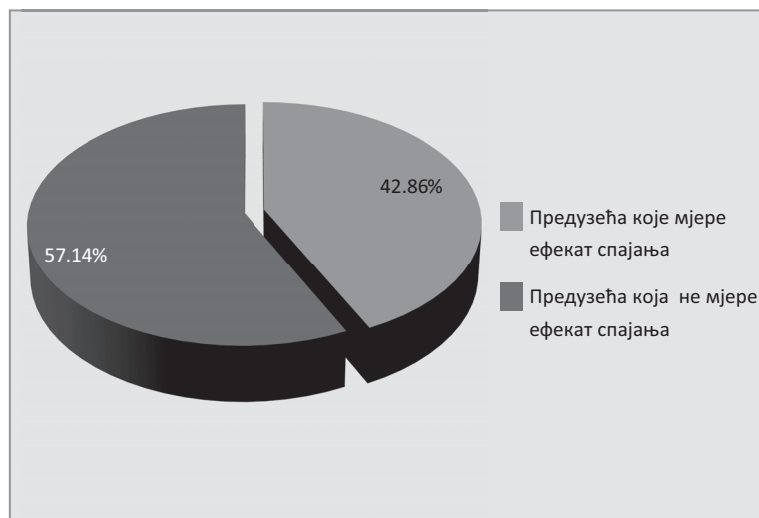
Дакле, може се извести закључак да предузећа не примјењују правила билансирања, или их примјењују али не на прави начин.

У оквиру истраживачког упитника одговори на питања треба да покажу да ли се примјењују захтјеви регулаторног оквира у погледу финансијског извјештавања о фузији. Акценат се ставља на квалитативне карактеристике (потпуност, истинитост, упоредивост и благовременост). На тај начин анализираће се да ли биланси спајања на фер начин презентују стање предузећа након спајања.

У графиконима број 1 и 2 приказана је структура предузећа која мјере ефекте спајања предузећа и презентују информације о њима.

Графикон 1.

Број предузећа која мјере ефекте спајања

Извор: Ауторова обрада података

Графикон 2.

Број предузећа која презентују информације о стању предузећа након спајања

Извор: Ауторова обрада података

На основу прикупљених података о мјерењу и презентовању информација о ефектима спајања, може се закључити да захтјев у погледу *пошљуности* није испуњен. Наиме, нити сва предузећа мјере ефекте, нити сва (која мјере) извјештавају о њима. Резултати истраживања показују да се у 42,86% спајања мјере ефекти спајања, док се у преосталих 57,14% ефекти не мјере. Ако анализирамо извјештавање о ефектима спајања, видимо да је 91,67 % предузећа извјештавало о стању предузећа након спајања. То значи да је 12 предузећа мјерило ефекте спајања, а њих 11 је извјештавало о оствареним користима. Само поређењем планираних и остварених користи од спајања се може закључити да ли је спајање дало очекиване резултате.

У погледу истинитости, испитано је да ли су предузећа имала обавезу за састављањем посебног рачуноводственог извјештаја⁹ и да је приликом састављања овог извјештаја обављена активност пописа средства и обаве-

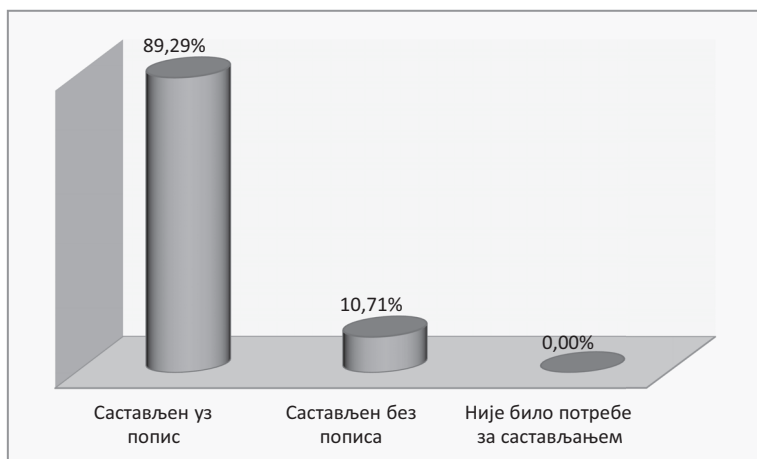
⁹ Посебан рачуноводствени извјештај треба да садржи информације о стању друштва највише 90 дана прије дана састављања нацрта уговора о спајању уз припајање, а сачињава се у условима када су посљедњи финансијски извјештаји друштва старији више од шест мјесеци, односно односе се на пословну годину која се завршила више од шест мјесеци прије састављања нацрта уговора о спајању уз припајање. Саставља се према истој методи и облику као посљедњи финансијски извјештај, а садржи:

- промјене од дана састављања посљедњих годишњих (полугодишњих) финансијских извјештаја, а на основу књиговодствене документације без спровођења пописа средстава и инвентара,
- књиговодствене промјене вриједности средства до којих је дошло након састављања посљедњег финансијског извјештаја као и
- значајне промјене стварне вриједности средстава друштава учесника која нису изражена у књигама.

за. Утврђено је да су сва анализирана предузећа имала законску обавезу да саставе обај извјештај. Међутим, нису сва предузећа обавила активност пописа средства и обавеза. Њих 25, односно 89,29% је обавило попис средстава и обавеза предузећа, док су 3 предузећа, односно 10,71% саставила посебан рачуноводствени извјештај без инвентарисања. У оквиру Графикана број 3 приказана је структура предузећа која су састављала посебан рачуноводствени извјештај.

Графикон 3.

Број предузећа која су саставила посебан рачуноводствени извјештај

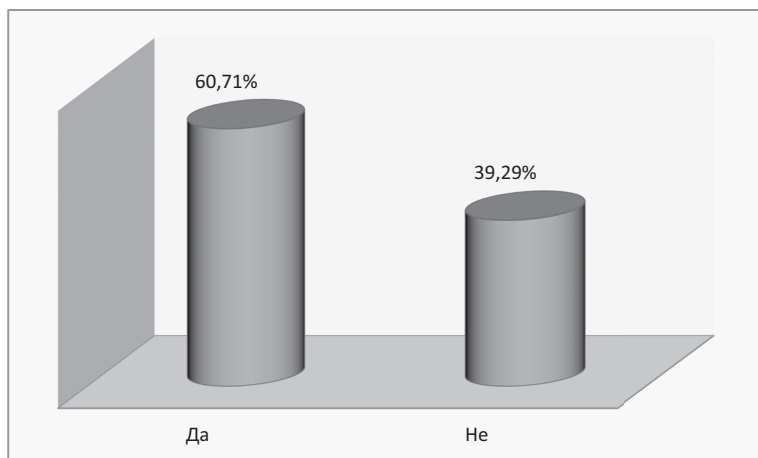
Извор: Ауторова обрада података

Као што је објашњено у претходном дијелу рада, истинитост подразумева да се приликом стицања средстава и обавеза оне вреднују примјеном концепта фер вриједности у циљу заштите повјерилаца и власника предузећа. Резултати истраживања у наредном графикону показују да нису сва предузећа (чак ни она која су обавила попис) извршила адекватно вредновање позиција. То значи да су предузећа у оквиру пописа утврдила стање одређене билансне позиције, а вриједност је утврђена преписивањем постојећих књиговодствених вриједности а не примјеном концепта фер вриједности.

У оквиру Графикана број 4 приказана је структура предузећа која су обавила накнадну процјену стечених средстава и обавеза.

Графикон 4.

Број предузећа која су обавила накнадну процјену средстава и обавеза

Извор: Ауторова обрада података

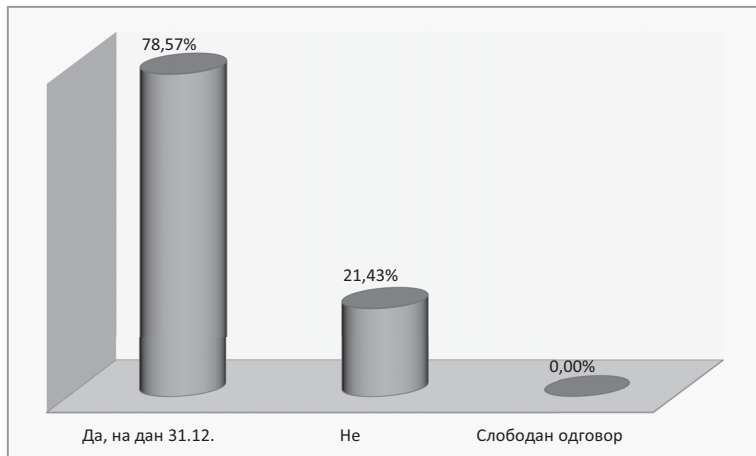
У оквиру истраживања утврђено је да је свега 60,71%, односно 17 предузећа је обавило накнадну процјену билансних позиција у складу са МСФИ/МРС, док 39,29%, односно 11 није испунило овај захтјев. На основу ових података можемо закључити да захтјев у погледу тачности није испуњен.

Док је код статусне промјене спајања са припајањем потребно да се средства и обавезе само стеченог предузећа вреднују примјеном концепта фер вриједности, код статусне промјене спајања са оснивањем потребно је да оба предузећа учесника изврше процјену билансних позиција по фер вриједности. Међутим, од 6 испитаника који су састављали биланс спајања код спајања са оснивањем, њих 2 нису обавила процјену по фер вриједности. Дакле овај захтјев није испуњен у погледу фер презентације и примјене препоручене основе мјерења.

Један од захтијева концептуалног оквира у погледу квалитативних особина информација у финансијским извјештајима је упоредивост. Податке има смисла поредити само ако су добијеним примјеном истих правила. У истраживању је анализирано да ли се овај захтјев поштује, на који начин, те је у циљу добијања што квалитетнијег и потпунијег одговора испитаницима понуђена и могућност отвореног одговора. Структура одговора испитаника о приказивању упоредивих података је приказана у Графикону број 5.

Графикон 5.

Број предузећа код којих су у билансу спајања приказани упоредни подаци

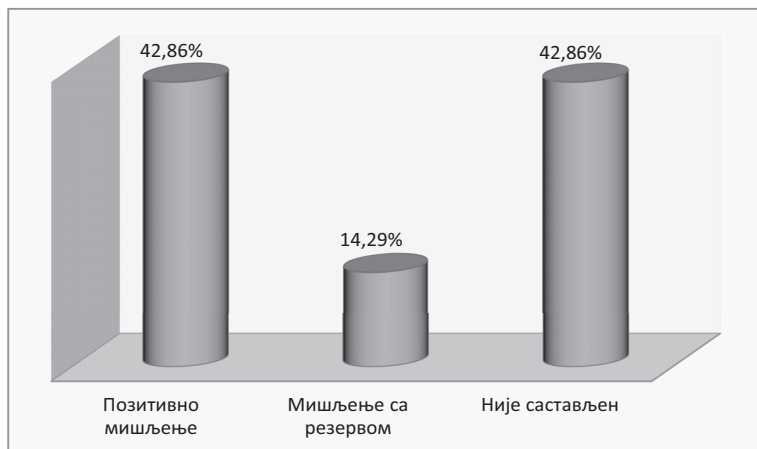
Извор: Ауторова обрада података

Од укупно анализираних предузећа, њих 78,57%, или 22 предузећа су у билансу спајања приказала упоредне податке тако што су приказани упоредни подаци за претходну пословну годину и то на дан 31.12. (као да се ради од редовном финансијском извјештавању). Интересантно је да нико од испитаника није написао зашто овај захтјев није испоштовао, или да је путем образложења у нотама објаснио наглу промјену билансних позиција у односу на позиције из претходне године. Такође, питање је да ли су испитаници у упоредну колону ставили само податке за предузеће стицаоца, или су сабрали вриједности билансних позиција предузећа која улазе у фузију.

Ревизија финансијских извјештаја повећава истинитост презентованих информација. С обзиром да се важећом регулативом не захтијева активност ревизије финансијских извјештаја након реализованог процеса спајања, испитано је да ли и у ком степену предузећа након спајања подлијежу своје финансијске извјештаје ревизији. Број предузећа код којих је обављена ревизија након спајања приказан је у Графикону број 6:

Графикон 6.

Број предузећа код којих је биланс спајања предмет ревизије

Извор: Ауторова обрада података

Утврђено је да је код 57,14% или 16 предузећа обављена ревизија након спајања, док код 42,86% предузећа није обављена ревизија након спајања. Такође је утврђено да је број предузећа која мјере ефекте, односно извјештавају о њима 12, односно 11, а број оних чији извјештаји су били предмет ревизије је 16, што значи да се ефекти не мјере па чак и кад ће извјештаји бити предмет ревизије.

У Графикону број 7 је приказана структура ревизорског мишљења.

Графикон 7.

Структура мишљења у извјештају о ревизији финансијских извјештаја након спајања

Извор: Ауторова обрада података

Код предузећа чији су финансијски извјештаји након спајања били предмет ревизије, утврђено је: њих 75% добило је позитивно ревизорско мишљење, а проценат мишљења са резервом је 25%. Стога се може закључити: када се не мјере ефекти, у ревизорским извјештајима изражава се мишљење са резервом.

Важан захтјев у оквиру квалитативних карактеристика информација јесте и благовременост. Због приличног дугог рока за предају пријаве за регистрацију спајања, Законом је прописано да се промјене до дана регистрације спајања могу евидентирати и код преносиоца и стицаоца (што се дефинише одлуком о спајању). Предузећа која су учествовала у спајању су имала пословне промјене од дана доношења одлуке о спајању до дана предаје пријаве за регистрацију, што потврђују и резултати истраживања који показују да је 18 предузећа евидентирало промјене код преносиоца, а 4 предузећа код предузећа стицаоца. Такође, требати имати у виду да се у том периоду теоретски може активирати и очекивана синергија од спајања. Ако потенцијални инвеститор жели у том периоду да уложи у предузеће које учествује у спајању, нема информацију о стварном стању предузећа јер биланс спајања још није састављен.

Дакле, примјена захтјева регулаторног оквира спајања и пословних комбинација треба да обезбиди да информације презентоване у билансу спајања имају одговарајуће квалитативне карактеристике, односно треба да обезбиде информацију моћ биланса спајања. У претходном дијелу рада је показано да се захтјеви само дјелимично примјењују, те да када одређени захтјев постоји у оквиру националног закона (као обавеза пописа), онда је већи степен примјене правила билансирања.

На основу наведеног, може се констатовати да је потврђена хипотеза која говори да примјена захтјева из регулаторног оквира утиче на побољшање информационе моћи биланса спајања предузећа, али захтјева је потребно прилагодити специјалним околностима и уградити у националне законе.

Препоруке овог рада у смислу примјене правила билансирања су:

- презентовање информација о оствареним/неостварним користима од спајања (признавање одређених елемената финансијских извјештаја или у напоменама појаснити стање предузећа након спајања);
- обавезно обавити попис средстава и обавеза код свих учесника у спајању;
- користити концепт фер вриједности приликом утврђивања вриједности средстава и обавеза који се преузимају;
- да финансијски извјештаји након спајања буду обавезно предмет ревизије и то за онолико година за колико су пројектоване синергије од

спајања, а у циљу утврђивања истинитости презентовања информација о спајању;

- у билансу спајања у погледу упоредивости података у колони која се односи на претходну годину уносити податке на начин ако се ради о спајању са припајањем, да се у колону у коју се уносе упоредни подаци унесу вриједности позиција стицаоца прије спајања, а ако се ради о спајању са оснивањем, да се у ову колону унесе прост збир вриједности билансних позиција предузећа учесника прије извршеног спајања на дан 31.12. с тим да се у нотама појасне најважније измјене у билансу спајања у односу на стање у претходној години;
- да држава у одговарајућа законска акта унесе одредбе које се тичу конкретно спајања, јер су захтјеви у оквиру Међународних стандарда финансијског извјештавања и Међународних рачуноводствених стандарда прилично обимни, односно потребно је створити законске предуслове за адекватно извјештавање измјеном постојећих законских и подзаконских аката који би обезбиједили потребну информациону моћ биланса спајања;
- у Закону о привредним друштвима скратити рок за предају пријаве за регистрацију спајања у циљу квалитетнијег и благовременог информисања заинтересованих корисника финансијских извјештаја.

Закључак

У данашњем привредном амбијенту предузећа се спајању са другим предузећима због бржег остваривања раста. Резултат повезивања су различити облици пословних комбинација и статусних промјена предузећа. Мотиви и начини спајања предузећа су различити. Општеприхваћени став јесте да основни мотив спајања предузећа представља могућност остваривања синергије, чије планирање представља важан дио активности дуолицинса (*due diligence*). Предузећа која се спајају могу пословати у оквиру истих или различитих привредних дјелатности, те могу настати хоризонтална, вертикална и конгломерат спајања. Пошто се информације о стању предузећа презентују у оквиру финансијских извјештаја, они имају велики значај у доношењу пословних одлука. Такође треба имати у виду да немају сви корисници финансијских извјештаја могућност да утичу на финансијско извјештавање предузећа као што то може управа или држава. Стога је важно да управа предузећа схвати значај финансијског извјештавања како за њих, тако и за друге кориснике, прије свега потенцијалне инвеститоре којима требају информације о пословању предузећа, али немају моћ да утичу на финансијско извјештавање. Презентовање информација у облику финан-

сијских извјештаја захтијева примјену одређених правила билансирања која су прописана одговарајућим регулаторним оквиром.

Међутим, због обимности правила финансијског извјештавања, а некад и међусобне неусклађености, те узимајући у обзир да се ради о специјалном догађају, у циљу већег степена примјене правила, потребно је одредбе из професионалне регулативе унијети и у одговарајуће националне законе.

Емпиријско истраживање у сврху тестирања постављене хипотезе спроведено је у циљу добијања одговора на истраживачко питање: да ли се правила билансирања поштују и у којој мјери, односно да се ли и на који начин може повећати информациона моћ биланса спајања.

Анализирајући постојећи регулаторни оквир и примјену правила финансијског извјештавања, основано је утврдити да начин финансијског извјештавања није адекватан, те да се може постићи прилагођавањем правила специфичним околностима као што је спајање, те одређеним измјенама законских одредби, прије свега у погледу скраћивања рока за предају пријаве за регистрацију спајања, али и укључивањем захтјева из Међународних рачуноводствених стандарда и Међународних стандарда финансијског извјештавања у национално законодавство.

Литература

- Beriglof, E., Burkat, M. (2003). *European Takeover Regulation. Economic Policy*.
- Божих, Р. (2011). Фер презентација финансијских извјештаја сачињених на основу захтјева МСФИ. Зборник радова/ 15 Конгрес: *Рефлексије Међународних стандарда финансијског извјештавања на рачуноводство, ревизију и пословне финансије*. Бања Врућица, Теслић: СРРРС, стр. 301-324.
- Ђировић, М. (2004). *Фузије и аквизиције*. Нови Сад: Прометеј.
- DePamphilis, D. M. (2009). *Mergers, acquisitions, and other restructuring activities*. Academic Press advanced finance series.
- First Impression: Fair value measurement, June 2011, KPMG.
- Gaughan, P. A. (2006). *Интеграције и аквизиције*. Нови Сад: Прометеј.
- Јовановић, К., Спасић, Д. (2012). *Специјални биланси*. Београд: ЦИД.
- Међународни стандарди финансијског извјештавања. (2007). Бањалука: СРРРС.
- Микеревих, Д. (2009). Статусне промјене у функцији превладавања кризе. Зборник радова/ 13 Конгрес: *Рачуноводство, ревизија и финансије у условима глобалне кризе*. Бања Врућица, Теслић: СРРРС, стр. 451-476.
- Ранковић, Ј. (2008). *Теорија биланса*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета.
- Ранковић, Ј. (1996). *Специјални биланси*. Београд: Проинком.
- Родић, Ј. (2011). Тешкоће примјене Међународних рачуноводствених стандарда и Међународних стандарда финансијског извјештавања. *Financing*. 1, II. стр. 5-11.

- Тодоровић, М. (2008). *Пословно и финансијско реструктурирање предузећа*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета.
- Вујичић Радисављевић, Д. (2013). *Билансирање стайишне промјене сјајања у функцији информисања заинтересованих страна*. Бањалука: Економски факултет.
- Vogel, H. D. (2002). *Me & A Ideal und Wirklichkeit*, Gabler.
- Шкарић, Ј. К.; Спасић, Д. (2012). *Специјални биланси*. Београд: ЦИД Економског факултета.
- Шкарић Јовановић, К. (2011). Измјене у дефиницији фер вриједности и хијерахијски нивои фер вриједности према МСФИ 13 – Мерење фер вредности. *Финрар*. 8, XII.
- Шкарић Јовановић, К. (2011). Концептуални оквир МСФИ – (ревизија циљева финансијског извештавања и квалитативних карактеристика финансијских извештаја. *Финрар*. 2, XII стр. 4-7.
- Шњегота, Д. (2010). *Билансирање пословних ефеката у складу са МСФИ у кризним временима*. /Зборник радова/ 14 Конгрес. Бања Врућица, Теслић: СРРРС.
- Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске, Службени гласник Републике Српске бр. 36/09.
- Закон о привредним друштвима РС, Службени гласник Републике Српске бр. 127/08, 58/09, 100/11.
- Закон о привредним друштвима ФБиХ, Службене новине ФБиХ. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07, 84/08.
- Закон о порезу на добит РС, Службени гласник Републике Српске, број 91/06, 57/12.
- Закон о порезу на добит ФБиХ, Службене новине ФБиХ, број 97/07, 14/08, 39/09.
- Закон о конкуренцији БиХ, Службени гласник БиХ, број 48/05, 76/07, 80/09.
- Закон о регистрацији пословних субјеката у РС, Службени гласник РС, број 42/05.
- Закон о регистрацији пословних субјеката у ФБиХ, Службене новине Федерације БиХ, број 27/05, 65/05.
- <http://web.efzg.hr/dok//EPO/sorsag//Pk01-Uvod.pdf> (25.12.2013.)

